

РОЗДІЛ 9

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 340.114

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-3/108>

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

FEATURES OF THE REGULATORY AND LEGAL PRINCIPLES OF FORENSIC EXPERT ACTIVITIES IN UKRAINE

Бондаренко-Берегович В.В., старший судовий експерт*Житомирський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України*

Ця стаття має на меті розглянути актуальну теоретико-методологічну проблему особливостей нормативно-правових засад судово-експертної діяльності в Україні. У результаті аналізу робіт науковців та практиків щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення судово-експертної діяльності в Україні виокремлено кілька пріоритетних напрямків реформування. Першим із них є необхідність прийняття базового закону, який би враховував європейські правові норми та стандарти, забезпечуючи належні умови для ефективного експертного забезпечення правосуддя. Другий напрямок полягає у вирівнюванні процесуального законодавства та підзаконних нормативних актів, що стосуються судових експертиз, з метою забезпечення однакових можливостей для всіх експертів. Також важливим є впровадження єдиної системи вимог до рівня підготовки експертів та стандартів їхньої кваліфікації, а також визначення порядку притягнення їх до дисциплінарної відповідальності. Додатково, слід забезпечити гарантії незалежності судового експерта, включаючи його матеріальне та соціальне забезпечення. Не менш важливим є розроблення та впровадження системи самоврядування судових експертів, що стане важливим етапом у підвищенні ефективності та незалежності судово-експертної діяльності в Україні. У результатах даної статті проведено аналіз сучасного стану нормативно-правового забезпечення судово-експертної діяльності в Україні на основі відповідних законодавчих актів, постанов та наказів урядових органів. Виокремлено пріоритетні напрямки удосконалення цієї системи, що включають уніфікацію процесуального законодавства, встановлення єдиних вимог до кваліфікації експертів та забезпечення їхньої незалежності. Додатково, обґрунтовано необхідність впровадження системи самоврядування судових експертів для забезпечення ефективності та надійності судово-експертної діяльності в країні. Враховуючи накопичений досвід та міжнародні стандарти, запропоновані напрямки реформ дозволять підвищити якість та об'єктивність судових експертних висновків, забезпечуючи тим самим правоту впевненість учасників правосуддя та ефективність судової системи в цілому. Реалізація запропонованих пріоритетних напрямків реформування сприятиме покращенню судово-експертної діяльності в Україні, забезпечить відповідність міжнародним стандартам та вимогам, а також підвищить довіру громадськості до результатів судових експертиз.

Ключові слова: нормативно-правове забезпечення, судово-експертна діяльність, судовий експерт, інститут, процесуальні дії.

This article aims to address the current theoretical and methodological issue of the peculiarities of the normative-legal framework of forensic activity in Ukraine. As a result of analyzing the works of scholars and practitioners regarding the improvement of the normative-legal framework for forensic activities in Ukraine, several priority directions for reform have been identified. The first of these is the necessity of adopting a basic law that would take into account European legal norms and standards, ensuring proper conditions for effective expert support of justice. The second direction involves aligning procedural legislation and subordinate regulatory acts related to judicial expertise to ensure equal opportunities for all experts. Also important is the implementation of a unified system of requirements for the level of expertise and standards of qualification, as well as the establishment of procedures for holding them accountable. Additionally, guarantees of independence for judicial experts, including their material and social security, are essential. Equally important is the development and implementation of a self-governing system for judicial experts, which will be a crucial step in enhancing the efficiency and independence of forensic activities in Ukraine. This article analyzes the current state of the normative-legal framework for forensic activities in Ukraine based on relevant legislative acts, decrees, and orders of governmental bodies. Priority directions for improving this system are identified, including the unification of procedural legislation, establishment of uniform qualification requirements for experts, and ensuring their independence. Additionally, the necessity of implementing a self-governing system for judicial experts to ensure the effectiveness and reliability of forensic activities in the country is justified. Considering accumulated experience and international standards, the proposed reform directions will enhance the quality and objectivity of judicial expert conclusions, thereby ensuring legal certainty for justice participants and the efficiency of the judicial system as a whole. The implementation of the proposed priority reform directions will contribute to the improvement of forensic activities in Ukraine, ensuring compliance with international standards and requirements, and increasing public trust in the results of judicial expertise.

Key words: normative-legal framework, forensic activity, judicial expert, institution, procedural actions.

В Україні, як і в інших правових державах, судова експертиза відіграє ключову роль у забезпеченні справедливості та об'єктивності судових рішень. Розвиток правової системи та зміна парадигми державного управління сприяє формуванню системи захисту прав та законних інтересів держави, юридичних та фізичних осіб. Збільшення числа взаємодій між ними породжує необхідність врегулювання взаємовідносин з метою запобігання конфліктам інтересів та забезпечення справедливого розв'язання можливих суперечок [18, с. 115].

У зв'язку з цим, учасники судового процесу все частіше звертаються до суду з проханням проведення судової

експертизи для обґрунтування своїх позицій. Результати таких експертиз стають ключовими доказами у вирішенні судових справ, і їх якість напряму залежить від нормативно-правового забезпечення експертної діяльності [4, с. 52].

Тому актуальним є питання удосконалення нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. Посилення вимог до проведення експертиз, забезпечення їх об'єктивності та відповідності міжнародним стандартам може сприяти підвищенню довіри до судової системи та забезпеченню справедливості у країні.

У даній статті аналізується сучасний стан нормативно-правового забезпечення судово-експертної діяльності в Україні, виокремлюються проблеми та запропоновані шляхи їх вирішення з метою підвищення ефективності цієї важливої складової судової системи.

Метою цієї статті є проведення аналізу нормативно-правового забезпечення судово-експертної діяльності в Україні з метою ідентифікації основних проблем, що виникають у цій сфері, та визначення можливих шляхів їх вирішення. Розглядатимуться вимоги, які ставляться до проведення судових експертиз, процедур їх проведення, а також правовий статус судових експертів. Шляхом аналізу законодавства та практики застосування нормативно-правових актів у сфері судово-експертної діяльності пропонуватимуться конкретні рекомендації з удосконалення регулювання цієї важливої сфери правового життя України.

Судова експертиза визначається як ключовий елемент в системі правосуддя, і вона безпосередньо залежить від належного нормативно-правового забезпечення [17, с. 58].

Визначення засад судової експертизи повинно здійснюватися виключно законами України (п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України)¹. Це свідчить про те, що законодавець високо оцінює важливість судової експертизи у процесі здійснення правосуддя. Це вимагає від нас використання обґрунтованого та збалансованого підходу до розробки, впровадження та реформування нормативно-правового забезпечення судово-експертної діяльності [13, с. 25].

Зазначимо, що нормативно-правова база є своєрідним організаційно-функціональним каркасом системи судової експертизи, який відповідає її основному призначенню. Правові норми не лише визначають структуру самої системи судово-експертної діяльності та її складових, але й нормують і формалізують їх функціональні, організаційні та інформаційні аспекти, виконуючи інформаційну роль. З іншого боку, система нормативно-правового забезпечення складається з набору законів і підзаконних актів, які створюють правове середовище для функціонування системи судової експертизи та реалізації її завдань [3, с. 367].

Нормативно-правове забезпечення судово-експертної діяльності означає процес створення та підтримки необхідних організаційних та функціональних характеристик системи судової експертизи за допомогою регулювання нормативно-правовими засобами. Правова база, яка визначає діяльність судово-експертних установ, складається з таких документів, як Конституція України, Закон України «Про судову експертизу»², а також законодавчі акти різних галузей права, зокрема Кримінальний процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України, Господарський процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, а також відомчі накази, інструкції та міжнародні договори в сфері судово-експертної діяльності [10, с. 38].

Функціонування інституту судової експертизи базується на ряді нормативно-правових актів, що регулюють його діяльність. Зокрема, Конституція України від 28 червня 1996 року встановлює загальні принципи організації правосуддя. Закон України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 року є основним документом, який регламентує проведення судових експертиз. Додатково, постанови Кабінету Міністрів України, розпорядження та накази різних відомств, таких як Міністерство юстиції, Міністерство внутрішніх справ, Служба безпеки України та інші, встановлюють процедури та вимоги до здійснення судових експертиз у відповідних сферах діяльності [10, с. 38].

Процесуальні аспекти призначення, проведення, оформлення результатів і використання судових експертиз також регулюються різними законодавчими актами. Кримінально-процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України, Кодекс України про адміністративні правопорушення та інші нормативні акти встановлюють процедури призначення судових експертиз, порядок їх проведення, оформлення та використання результатів у відповідних правових сферах. Крім того, накази та інструкції міністерств та відомств, таких як Міністерство юстиції, Міністерство внутрішніх справ, Служба безпеки України та інші, надають конкретні вказівки та вимоги щодо проведення судових експертиз у своїй сфері компетенції [14, с. 7].

Атестація судових експертів є важливим етапом в їхній професійній діяльності та забезпечує високий рівень компетентності та об'єктивності їхніх експертних висновків. Процедура атестації регулюється рядом нормативно-правових актів, зокрема, наказами Міністерства юстиції, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки, Державної прикордонної служби та Міністерства охорони здоров'я. Вони встановлюють процедури та вимоги до атестації судових експертів, а також порядок дії експертно-кваліфікаційних комісій. Наприклад, наказом Міністерства юстиції України від 3 березня 2015 року № 301/5 затверджено Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію та атестацію судових експертів, яке встановлює порядок проведення атестації та визначає вимоги до кандидатів. Такі процедури сприяють підвищенню якості судових експертиз та забезпечують довіру суспільства до їхніх результатів [11, с. 67; 20, с. 96].

Науково-методичне забезпечення судово-експертної діяльності базується на ряді нормативно-правових актів, серед яких законодавчі акти та постанови уряду. Наприклад, закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26 листопада 2015 року встановлює загальні принципи організації та фінансування наукової діяльності у країні. Крім того, накази Міністерства юстиції України регулюють процес науково-методичного забезпечення, зокрема, затверджують положення про науково-консультативну та методичну раду, порядок проведення науково-дослідних робіт та рецензування висновків судових експертів [16, с. 136].

Фінансове забезпечення судово-експертної діяльності також визначається законом. Наприклад, Закон України «Про судову експертизу» 2 встановлює механізми фінансового забезпечення судових експертів. Постанови уряду, такі як «Про умови оплати праці працівників державних спеціалізованих установ судових експертиз», встановлюють порядок оплати праці експертів та умови надання платних послуг у цій сфері. Отже, ці законодавчі акти сприяють забезпеченню фінансових ресурсів для ефективної роботи судових експертів [9, с. 54; 14, с. 7].

З наведеного переліку нормативно-правових актів, якими здійснюється правове регулювання судово-експертної діяльності в Україні, відслідковується, що ця сфера є досить розгалуженою та охоплює різні аспекти забезпечення судових експертиз. Однак серед науковців і практиків тривають дискусії щодо необхідності удосконалення нормативно-правового забезпечення судово-експертної діяльності. Особливо важливо відзначити, що чинний Закон України «Про судову експертизу» був прийнятий досить давно, і на сьогодні значна частина його положень потребує суттєвого оновлення³. Це вимагає встановлення нових підходів до здійснення судово-експертної діяльності, що обумовлено міжнародним досвідом нормативно-правового регулювання такої діяльності та практикою проведення

¹ Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#>

² Про судову експертизу: Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/laws/show/4038-12/ed19940225>.

³ Про судову експертизу: Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/laws/show/4038-12/ed19940225>.

судових експертиз. Такі зміни сприятимуть покращенню якості судових експертиз та забезпечать відповідність сучасним вимогам і стандартам у цій сфері [1, с. 8; 5, с. 450]

У контексті пошуку оптимальних рішень для удосконалення судово-експертної діяльності, науковці та практики пропонують ряд ініціатив. Спочатку, вони підкреслюють необхідність уніфікації нормативно-правового регулювання, яке має враховувати міжнародний досвід та вимоги. Це передбачає запровадження стандартизованого підходу до правового регулювання, що спростить процедури та зробить їх більш зрозумілими та обґрунтованими [10, с. 38].

Крім того, важливо оновити підходи у державному регулюванні, впровадивши нові, адаптовані до сучасних умов, що відповідали би вимогам ефективності та прозорості. Створення єдиного органу, відповідального за формування загальних засад державної політики у сфері експертного забезпечення правосуддя, допоможе у вирішенні цієї проблеми. Такий орган міг би забезпечити консолідацію зусиль та узгодження дій всіх зацікавлених сторін у питаннях судово-експертної діяльності [12, с. 236].

Після проведеного аналізу пропозицій науковців та практиків щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення судово-експертної діяльності виокремлено кілька пріоритетних напрямків реформування. Першим із них є необхідність прийняття базового закону, який би враховував європейські правові норми та стандарти, забезпечуючи належні умови для ефективного експертного забезпечення правосуддя [19, с. 139].

Другий напрямок полягає у вирівнюванні процесуального законодавства та підзаконних нормативних актів,

що стосуються судових експертиз, з метою забезпечення однакових можливостей для всіх експертів. Також важливим є впровадження єдиної системи вимог до рівня підготовки експертів та стандартів їхньої кваліфікації, а також визначення порядку притягнення їх до дисциплінарної відповідальності [6, с. 163].

Додатково, слід забезпечити гарантії незалежності судового експерта, включаючи його матеріальне та соціальне забезпечення. Не менш важливим є розроблення та впровадження системи самоврядування судових експертів, що стане важливим етапом у підвищенні ефективності та незалежності судово-експертної діяльності в Україні [2, с. 10].

У результатах даної статті проведено аналіз сучасного стану нормативно-правового забезпечення судово-експертної діяльності в Україні на основі аналізу відповідних законодавчих актів, постанов та наказів урядових органів. Виокремлено пріоритетні напрямки удосконалення цієї системи, що включають оновлення базового закону, уніфікацію процесуального законодавства, встановлення єдиних вимог до кваліфікації експертів та забезпечення їхньої незалежності.

Додатково, обґрунтовано необхідність впровадження системи самоврядування судових експертів для забезпечення ефективності та надійності судово-експертної діяльності в країні. Враховуючи накопичений досвід та міжнародні стандарти, запропоновані напрямки реформ дозволять підвищити якість та об'єктивність судово-експертних висновків, забезпечуючи тим самим правову впевненість учасників правосуддя та ефективність судової системи в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

- Alexeeva A. Соціально-комунікативна компетентність як чинник професійної успішності особистості: гендерний аспект. *Psychological prospects journal*. 2020. № 35. С. 8–23. URL: <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2020-35-8-23>
- Bondarenko N., Skalenko P. Professionalism of law enforcement agencies specialists: theoretical analysis of the problem. *Psychological Prospects Journal*. 2022. 39. P. 10–24. doi: 10.29038/2227-1376-2022-39-bon.
- Khazratova N., Malimon L., Terentiev O., Oliinyk A. Readiness to conflicts resolving as a factor in the mental health of a lawyer in his professional activity. *Psychological Prospects Journal*. 2022. 39. P. 367–381. doi: 10.29038/2227-1376-2022-39-baz.
- Koodrin J. Error vs. accuracy rates: evaluating forensic expert credibility : dissertation thesis. University of Adelaide. 2020. P: 52. URL: https://digital.library.adelaide.edu.au/dspace/bitstream/2440/131211/1/KoodrinJ_2020_Hons.pdf
- Pavlović J. Team Coaching Psychology: Toward an Integration of Constructivist Approaches. *Journal of Constructivist Psychology*. 2021. 34 (4). P. 450–462. doi: 10.1080/10720537.2019.1700856.
- Бабій М. М. Поняття та рівні компетенції та компетентності судового експерта. *Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень* : матеріали Міжнар. наук. конф. Херсон : МЦНД, 2020. С. 163–165. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-26.02.2021.v1.34>
- Вілінський М. С. Експерт як учасник судового процесу. *Розвиток громадянського суспільства як необхідна складова європейської інтеграції України*. 2022. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-271-8-18>
- Вуйма, А. Г. Використання спеціальних знань під час розслідування вбивств: дисертація. Diss. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2023. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmliui/handle/123456789/16892>
- Гриценко Г. М., Кузьменко Л. А. Теоретико-правові аспекти використання спеціальних знань під час проведення судово-податкової експертизи. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2021. № 1 (41). С. 54–61. URL: <https://doi.org/10.33216/2218-5461-2021-41-1-54-61>
- Джолос О. Компетентність та ідентифікація експертів у контексті дотримання стандартів збалансованості та достовірності інформації. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2019. Т. 1. № 74. С. 38–45.
- Кісіль Н. В., Гуцал В. О., Ярошовець В. М. Підготовка судових експертів в установах міністерства юстиції України: проблемні аспекти та можливі зміни у законодавстві. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2021. 6 (18). С. 67–78. URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/expert/article/view/1969>
- Левченко В. Впровадження сучасного міжнародного досвіду в організацію судово-експертної діяльності в Україні. Рекомендовано до публікації Академічною радою Центрального українського національного технічного університету (протокол № 7 від 3 квітня 2023 року). Складач: Олександр Коломєць, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри тактично-спеціальної підготовки факультету № 2 Донецького. 2023. С. 236–243. URL: <http://www.ndekc.lviv.ua/pdf/1409234.pdf#page=441>
- Надійжко, М. М. Використання спеціалізованих знань у судово-експертній діяльності: теоретико-правові аспекти. *Криміналістичний вісник*. 2021. Том 33(1). С. 25–36. doi: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2020-33-1-25>
- О. В. Сплавська В. М. П. Правова регламентація професійної етики судового експерта. *Криміналістичний вісник*. 2018. Т. 30, № 2. С. 7–14. URL: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2018-30-2-7>
- Одарюк М. В. Судова експертиза у кримінальному процесі. *European potential for the development of legal science, legislation and law enforcement practice*. 2021. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-040-7-57>
- Портний В. В. Організація сервісних центрів у системі МВС України : магістерська робота. 2020. С. 136–141. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jsruui/handle/12345/5024>
- Самойлова О., Печерська І. Експертна профілактика як одна з форм судово-експертної діяльності і роль судового експерта в цій сфері. *Молодий вчений*. 2022. № 2 (102). С. 58–62. doi: 10.32839/2304-5809/2022-2-102-12.
- Сівчук І. Професійна компетентність судового експерта. *Scientific practice: modern and classical research methods*. 2021. Vol. 1. С. 115–116. doi: 10.36074/logos-26.02.2021.v1.34.
- Хомутенко В., Хомутенк А. Дуалістична природа судової експертизи. *Юридичний вісник*. 2022. С. 139–147. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v2_2022/2_2022.pdf#page=139
- Яценко І. І. Судова експертиза як об'єкт адміністративно-правового регулювання міжнародного співробітництва. *Law and safety*. 2020. Т. 78. № 3. С. 96–102. doi: <https://doi.org/10.32631/pb.2020.3.12>